

Pokrok - směr

Jak se zdá, je hlavním problémem pojetí „pokroku“ měřítko či kritérium, které nám dovolí překonat onu naprostou relativitu, skrytou k českému slovu (a ostatně třeba i v německém termínu „Fortschritt“), ale na které poukazuje řada termínů v jiných evropských jazycích, zejména románských nebo latinou aspoň zčásti ovlivněných; jde o to, jak hodnotit ten či onen stupeň (gradus), totiž zda jde postup o stupeň *výš*, tj. směrem *nahoru*, nebo naopak o stupeň *dolů*. Latinský termín *progressus* (odvozený od slovesa *progredior*) zřetelně poukazuje na směr „kupředu“ už předponou *pro-*, zatímco opačným směrem ukazující předpona *re-* zdůrazňuje směr „dozadu“, eventuelně „zpět“, tedy *regressus*. Samozřejmě nejde jen o „stupně“ či „stupňovitost“, ale právě o to, zda ty stupně vedou (přesně: zda po nich jdeme) nahoru nebo dolů; nejde tedy o pouhou kvantifikaci (jak by tomu mohlo být v případě postupu „krok za krokem“), nýbrž o „stupeň“ kvality, resp. přímo o zlepšování nebo zhoršování v některém směru. Vezmeme-li vážně etymologické konotace slova „pokrok“, zdá se, že lze docela dobře „pokročit“ nebo „pokračovat“ i ve zhoršování a tedy v úpadku. Pak ovšem „víra v pokrok“ nedává smysl, protože lze těžko pod tento název zařadit i „víru v odkrok“ či v „úpadek“. Jakmile připustíme, že určité pochopení „pokroku“ do sebe zahrnuje zlepšování, zkvalitňování, tedy určité měřítko, pak „víra“, tj. důvěřování, spoléhání na pokrok už dále neupřesňuje, co to je „pokrok“, nýbrž samo slovo „víra“ ve smyslu spoléhání musí být upřesněno: je to spoléhání, že k „pokroku“ dojde v každém případě, ať se o to přičiníme nebo tomu budeme bránit, tedy spoléhání na jakousi nutnost a samozřejmost pokroku, tedy na „pokrok“ jako jakousi takřka přírodní a přirezlou „zákonitost“, anebo to je spoléhání na to, že pokrok je možná, že cesta k pokroku není zatarasena, že jsou možné nové věci, které nevplývají ze starých s kauzální nutností, a že tyto nové věci mohou být lepší, kvalitnější než ty staré? Když postavíme otázku takto, je řešení nasnadě: „víra“ v automatický, samoběžný pokrok je absurdní, protože to vlastně není žádná skutečná „víra“. Opravdová víra znamená svobodně zvolený závazek: víra v pokrok mě zavazuje, abych se vynasnažil ze všech sil tomu případnému, ale jen možnému pokroku napomohl. „Véra“ není pouhý názor, ale je to životní orientace. A znamená-li víra v pokrok zdroj nových a nových pokusů a skutečné „pokročení“ nejen „dál“, ale také „výš“, pak už vůbec nemůže být redukovatě chápat jako názor, protože taková „víra“ je „při díle“ přinejmenším všude tam, kde je život: život je založen na tomto spolehnutí na to, že v čase, který teprve má přijít, je *možné* aktivně dosahovat takových nebo onakých zlepšení, tj. že to není předem vyloučeno, že to není, nemusí být sisyfovské snažení, odsouzené předem k nezdaru. Takže vlastním problémem je a zůstává ono hodnocení. Pro velký strach z naší lidské subjektivity a z možných předsudků a ideologií a fantasmagorií byl už vynalezen způsob, jak o tom mluvit do té míry „neutrálně“, že to může být nakonec aplikováno dokonce i na svět před-živý, a dokonce i na některá odvětví matematiky; lze pak hovořit o „entropii“ a negativní entropii, neboli „negentropii“.

(Písek, 090508-1.)